

Tarmių atgijimas literatūroje

Etnografinių regionų metus pradėdant

Kol nebuvo nusistovėjusios bendrinės kalbės, mūsų rašytojai rašė savo tarme. Dionizas Poška, Motiejus Valančius, Simonas Daukantas – žemaitiškai, Antanas Baranauskas poemą Lietuvos gamtai „Anykščių šilelį“ sukūrė aukštaičių anykštėnų tarme. 1904 m. atgauta lietuviška spauda įtvirtino bendrinę kalbą. Ji išgalėjo ir grožinėje kūryboje.

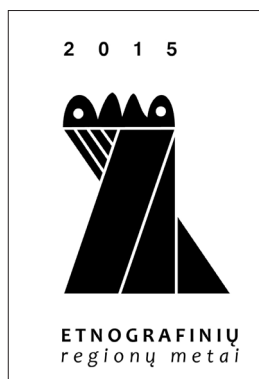
Tačiau 4-ajame dešimtmetyje dar būta rašytojų mėginimų atsigręžti į tarmes. Alytiškis Julius Būtenas (1908–1999) išleido dzūkų tarme parašytų 10 novelių rinkinį „Sciklinės gonkos“ (1932).

Knygelės paaiškinimuose rašytojas pasako, kad „norėta žmonių gyvenimą pavaizduoti jų šnekamąja kalba. Raštų kalboje reikia kai ko nevertoti, kai ko vengti, betgi sodiečio lūposna išprausti šlifuoti sakiniai nublunka, nejusti lankstumo ir gyvumo“.

Po kelerių metų alsėdiškis poetas Stasys Anglickis (1905–1999) išleido žemaičių rašytojų kūrybos antologiją „Žemaičiai“ (1938). Tarp keliolikos rašytojų kūriniių žemaitiškai parašytas tik Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės (1886–1958) pasakojimas „Kažikas pasigadina“ ir trys paties antologijos sudarytojo eilėraščiai: „Truobali pri opes“, „Mamalė“ ir „Kenstoutė“.

Prasidėjus laisvėjimo iš okupacijos sąjūdžiui ir ypač atkūrus Nepriklausomybę, pagyvėjo kultūrinis ir literatūrinis gyvenimas visoje Lietuvoje. Pradedami leisti regioniniai kultūros ir istorijos žurnalai. Pirmieji sukruoto uteniškiai rašytojai Petras Panavas ir Mindaugas Stundžia – jie 1989 m. ėmė leisti Utenės kraštiečių kultūrinį žurnalą „Indraja“. Išėjo jau daugiau kaip pusšimtis numerių.

Po dvejų metų pasirodė Dėltuvos kultūros almanachas „Eskizai“ (leidžia Ukmergės kultūros draugija). 1990 m. Panevėžyje pradėta leisti „Senvagė“. Nuo 1994 m. eina Regionų kultūrinių iniciatyvų centro leidžiamas kultūros ir isto-

rijos žurnalas „Žemaičių žemė“, jau artėjantis prie 100-ojo numerio. 1998 m. pradėta leisti šiaurės Lietuvai skirta „Žiemgala“, o 2000 m. Alytuje – dzūkų kultūros žurnalas „Dainava“. Dabar tokių regioninių žurnalų leidžiama net 15¹. Naujausias leidinys – 2013 m. Šiauliuose pasirodžiusios „Padubysio kronikos“ (leidžia Romualdo Ozolo paramos fondas, redaktorius menotyrininkas Vytenis Rimkus).

Tarmiškos kūrybos daugiausia spausdinama „Žemaičių žemėje“. Žurnalo redaktorė Danutė Mukienė surinko ir išleido 40 autorių žemaitiškos poezijos rinktinę „Sava muotinu kalbo“ (1998). Šiame žemaičių eiliuotojų būryje ir kalbininko profesoriaus Alekso Girdenio (1937–2011) penki eilėraščiai. Viena iš jų, „Sėstont (Albertou)“, primenamas greitas metų bėgimas ir gailimasi pralėkusios jaunystės:

*Ruoduos, nesenė vėsā palikuom vīrā
I nulīpuom muotinā nu skreita.
Jaunīstelē, dielkuo to nuvītā,
Dielkuo praliekē ir išnikā tēik greit?*

Tarmiškų tekstų epizodiškai spausdinama ir „Dainavoje“, „Indrajoje“, Pasvalio krašto „Šiaurietiškuose atsivėrimuose“.

Vietos po saule ieško vakarų aukštaičių šiauliškių šnekta mėginantys rašyti kūrėjai. Didesnį ar mažesnį pluoštelį jų kūrybos vis paskelbia nuo 2012 m. Joniškio istorijos ir kultūros muziejaus leidžiamas joniškiečių kalendorius „Nauji gaspadoriai – švieži kalendoriai“.

Tarmiškos kūrybos gausėja internete. Žemaitiškos poezijos ir prozos galima rasti svetainės „Žemaitija“ (www.samogit.lt) skyrelyje „Literatūra“. Svetainėje www.zaliazole.lt rengiami tarmiškos kūrybos konkursai. Šiais metais vyks jau aštuntasis konkursas, kaip ir nesunku numanyti, jis skiriamas Etnografinių regionų metams. Kas mėgina rašyti tarmiškai, dar gali spėti dalyvauti šiame konkurse – organizatoriai laukia kūrinių iki kovo 15 dienos.

Regioninių žurnalų dėmesys tarmėms turbūt paskatino kūrėjus sava tarme leisti ir knygas. Pasižvalgykime pirmiausia po tarmiškai išleistą **prozos** knygas ir knygeles. Bene pirmasis čia būtų mosėdiškis Edvardas Rudys (g. 1936) – pirmosios lietuviškos knygos, išleistos Lietuvoje, Mikalojaus Daukšos Katekizmo,

¹ Apie šių žurnalų tematiką „Gimtojoje kalboje“ yra rašiusi Janina Švambarytė-Valužienė (Regionų kultūros ir istorijos žurnalai, 2013 12 12–21).

400 metų sukaktį jis pasitiko apsakymų rinkiniu „Kuotrė“ (1996). Kreipimesi į mielą skaitytoją autorius prisipažįsta:

sava krašta žmuonis è anū paprasta gyvenima nu mažū deinū eso isimyliejès è diel tuo nuorio, ka tòi kalbuos perlaa, kap è patys žmuonès [...] neišnykto iš šiuo pasaulė be juokiū pìedsaku.

Todėl jis ir nutaręs „užrašyti dalele tū kaima gėlomuos žmuoniū pasirokavojimu. Daugiausee anū iš mona patėis gimtūju Muosiedė apylinkiu“. Didokoje Bernardo Aleknavičiaus fotografuotais žemaitiškais rūpintojėliais iliustruotoje knygoje – šeši apsakymai.

Juose kaimiečių rūpesčiai ir vargai prieš Antrąjį pasaulinį karą ir po jo. Visko patirta neramiais pervartų metais.

Pirmas apsakymas „Oršolė“. Kokia ji:

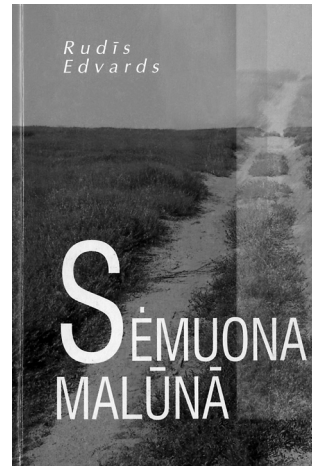
Ana jau bova sena. Vuos bepaėjì kuojuoms. Bet bažnyče bova artėi, è i vakarėnės pamaldas, è sekmadėinees unt somuos liuob nuees vėsumet. Neaukšta, lygu iš gera muolė driebta, balto koskeliele apsėguobusi.

Senutė vis darbavosi, gražiai prižiūrėjo darželį (p. 6):

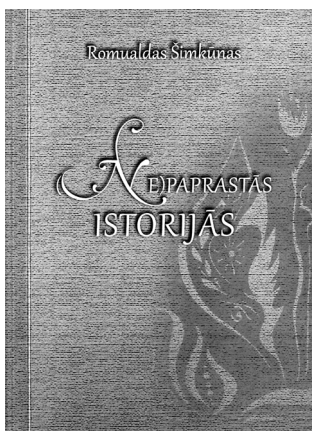
Kaa jau saulieta è ramesnė dėina eesi pro šali, taa liuob i nuosi sošliauš tėik vėsuoikiū gerū kvapū, ka atruodys, jau pavėrtaa i bitie e esi ilindės į pati kvietkas žėida vėdurį [...] vėsur tū jau vėsuokiausiu spalvū, ka ne tiktaa akys apraibs, bet è pajusi šėrdie tuoki šelta gumulieli, è pasėruodys, ka tas pasaulis, kor to vaakštuoji è gyvenì, yr be vėina gala poikos è maluonos.

Ypač jautriai sukurtas apsakymas, skirtas mamos atminimui, „Išbraidytas varga jūras“. Jau pats pavadinimas atspindi apsakymo veikėjai lemtą likimą.

Po kelerių metų Edvardas Rudys išleido dar didesnę novelių ir apsakymų rinkinį „Sėmuona malūnā“ (2001). Jame taip pat vaizduojami „vingioutė negandu draskuomė prieškarė èr puokarė laikū žmuoniū lėkėmā“². Septyniuose

² Cituoti Edvardo Rudžio kūrybos pavyzdžiai gerai parodo žemaičių rašybos taisyklių pokyčius. Pirmojoje knygelėje ilgieji balsiai *a* ir *e* rašomi dvigarsiais *aa*, *ee*, antrojoje – latvių pavyzdžiu su brūkšneliais *ā*, *ē*, ilgasis *i* pirmojoje knygelėje *y*, antrojoje *ī*. Prie šių pokyčių bus prisidėjusi Alekso Girdenio ir Juozo Pabrėžos parengta „Žemaičių rašyba“ (knygą 1998 m. išleido Žemaičių kultūros draugija, o jos santrauką galima rasti ir internete, šios draugijos svetainėje www.samogit.lt).

kūriniuose atsispindi realistiški vaizdingi kaimiečių gyvenimo paveikslai.

Jauni, nors ir sunkiai dirbdami, mėgo dainuoti, šokti. Tas dienas gera prisiminti autoriui pasakojančiai 87 metų močiutei (p. 113):

Mon é šėndėin tēi vēsuokēi vēsuokiausēi šuokē é šuokelē, tuos dainas – no nebier geresnē dalīka. [...] Tēbnuorio é šuoktē, é dainioutē, norint jau nie kuoju nebēpavelko, jau vēsa eso sostīrosi.

O senatvėje dažnam norisi bent mintimis sugrįžti į jaunystėje gyventas vietas, pamąstyti (p. 139):

Matā, senatvė priartēn žmuogo pri žemēs é tik toukart gerā pamatā, kamé é kāp esi žmuogos gīvenēs... [...] No, é aš, neskobiedama, žingsnielis puo žingsnelē apejau vēsas tas sava vaikīstes veitas. Ejau é vēs mislējau aple sava praejosi gīvenima. Veizous veizous i anou kap i kuoki dīgoldagi³.

Apie kaimo žmonių gyvenimą nuo smetoninių laikų iki pokario metų savo tarpe pasakoja aštuoniasdešimtmetį atšventęs biologas, medžio drožėjas (išdrožęs per 400 skulptūrų) tauragniškis Romualdas Šimkūnas knygelėje „(Ne) paprastās istorijās“ (2011). Autorius prisimena ir tėviškėnų papročius (p. 30):

Kiek džiaugsma būdavā par ažuogavas, kai tēvas razvalnykān pakinkjīs arklj, in jo kaklā uždējīs džengūs mus nuveždavā prē upēs. Vakari ataidavā išvirkščiais kalniais apsvilkj gavėnai.

Įvairias istorijas, jaunatvės įvykius, „suvirpinusius širdies stygas“, pasakotojas baigia lyrišku atsidūsėjimu (p. 111):

Laimyngas jaučiuos, kol traukia, vylioja svajonių žemē – gimtieji Vyžiai, žaliom kasom pasdabynj kalvās, tēvų žemiškieji ir amžinieji namai, paukščių giesmės, ramynančias dūšias troškulj, tų gerųjį pasilgimų, pažadintų rausvų saulėlydžių.

Šešiolikos pasakojimų rinkinį „Kalbėti motinos kalba“ (1996) yra išleidęs kupiškėnas rašytojas Vytautas Rudokas (1928–2006). Ištrauka iš jo tėvo atsiminimų apie Pirmąjį pasaulinį karą (pasakojimai rašyti 1987 ir 1994 metais) (p. 62):

Anų korų mačiau do vaiko akim: tadu viskas atrode viškum kitėp: čia užema vokečių kareiviai, čia vėl ruskiai su barzdom, o paskum ilgom dvari įsitaise vokečiai.

³ Dyguldagis – paprastoji durnaropė.

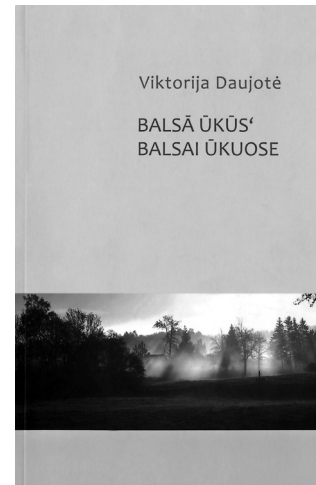
Vienas iš naujausių tarmiškos prozos rinkinių – ilgamečio Šiaulių gydytojo neurochirurgo Alberto Griganavičiaus (1934–2015) gimtąja Kavársko šnekta parašyti atsiminimai „Kū ašen da atamenu“ (2012). Štai kaip vaizdingai autorius pasakoja apie savo vaikystės upę:

Kažna, ar yra kur gražesne ūpe už manųjų Švintųjų. Ana vietam tyli, ramei plaukenti, tekėdama par daug ažerų kaip ir visai prapuola, a daugiause tai srauni, veržli, verpetinga, vysadu kažna kur skūbunti, vietam tekunti par lygius laukus, vietam par gražius miškus, vietam prasgraužus terp aukštų skardžių, vietam paspuošus žaliom salom, vietam palykus sava senvagis, katrus žmones vadyna lynmarkam arba liūnais, kur ūkinikai mirkydava linus, a venam let Karalienes lūna vardų davį.

Juliaus Būtėno pradėtą dzūkiškos prozos vagą dabar varo ir daugiau kūrėjų. Benjaminio Kondrato knygoje „Kūrėjų pėdsakais Alytaus krašte“ (2013) paminėti keli dzūkiškai rašantys literatai. Viena iš jų – mokytoja Antanina Urmanavičienė. Alytaūs laikraštyje „Dainavos žodis“ ji rengia dzūkiškus puslapius, yra paskelbusi pasakojimą apie išeivį JAV verslininką Lauryną Radziukyną, 1936 m. pastatydinusį savo gimtinei Kurnėnams modernią mokyklą.

Vis sunkiau aprėpti gausėjančius tarmiškos **poezijos** rinkinius.

Sąvitu keliu į žemaitišką laisvą eiliavimą atėjo literatūros profesorė Viktorija Daujotytė (g. 1945). 2010 m. išleistos knygos „Balsā ūkūs / Balsai ūkuose“ „Pasiiškinimuose“ autorė rašo, jog žemaitiškai kurti pradėjo po motinos mirties. Tarsi norėdama pratęsti autentišką šeimos gyvenimą, kartojo jos žodžius, posakius, parašiusi žemaitišką tekstą „Motina“, vėliau ir eilėmis ėmusi rašyti. Tokia yra ir žemaičių dūnininkų (varniškių) šnekta parašyta laisvų eiliavimų knyga. Joje tekstai lygiagrečiai pateikti žemaitiškai ir bendrine kalba. Gimtoji šnekta – „kalba namiškė“ – autorei kaip šaltinukas: „Pasiilgimas, kartais neįveikiamas, motinos ir plačios abiejų pusių moterų giminės; jų šnekėjimo ir šnekėjimosi, kalbų ir apkalbų, balsų ir garsų, kuždesių, šnibždesių-šnabždesių, dūsavimų, šniurkščiojimų, pasilingavimų, sukišus galvas, suglaudus pečius“ (p. 7–8). Tą ilgesį kūrėja išlieja eilėmis:

*balsus gėrdietus gėrdo-tabgėrdo,
   gra os mon   tas gėrdiej ms,
 ta kalba nomėškė gėrda   gėrda,
 kap tas ma os  alt noks pri mėška.*

Ta nami ske kalba tiksliau i rei kiama ir gyvenimo filosofija, moralė, pasaulio suvokimas (p. 35):

* emė na tik diel' d nas
 rek dalint s, na tik sau,
 je to nieka,   tau nieka,
 vėskas   paprast , vak ,
 jie d si,   gausi,
 nie truobuos ba d mu,
 d na i   emės, al'  emė
 na tik diel' d nas,
 d    diel' dongaus*

Po trej  met  profesorė i leido kit  eiliuot  tekst  knyg  apie senolė „Givenu v na / Gyvenu viena“ (2013). I  sunkaus gyvenimo patirties ir vienvėsvės knygos lyriniam persona ui *bab nei* kyla ne vienas apibendrinimas. Gal pritartume ir tokiam (p. 65):

*d iaugsmos tie tromps,
 nosė viti   nablieka,
 vuo  erdgiela tronk  lg ,
 metu metos – jie gėli;
 geroms sublėzg kap kuoki
 blikėki  uolie,   nieka;
 vuo jie bluog , k k jied  erdi,
 ka jau   ba mieras – – –*

 emaiti skos  nekos nuotaik  abiejose knygose gra iai papildo brolio Jono, Danutės Mukienės, Jono Strazdausko, Arvydo  liogerio, Virginijos Valuckienės fotografuoti autorės gimtųjų vietų vaizdai.

Tuo pa iu laiku savo  emaiti skas knygas i leido ir karteni skė pedagogė Teklė D zervienė (g. 1932). Pradėjusi  emaiti skai eiliuoti 1992 m., ji po keleto met  tapo antrojo  emaiti skos poezijos konkurso laureate. Naujausia jos poezijos ir prozos knyga „ ali  uoleli“ (2011).

Tarp keliolikos knygų vieną žemaitišką neseniai išleido ir žurnalistas iš Tirkšlių Juozas Elekšis (g. 1931). Tai eilėraščių, apsakymų ir anekdotų rinktinė „Rokundā“ (2010).

Tris žemaitiškus eiliuotus pasakojimus „Kap rėk vėskuo padėrbtė“, „Iš skaudontiuos gīvībės“ ir „Žemaitiu kapalė“ į bendrinę kalbą parašytų eilėraščių rinkinį „Tėvas: nerimo formos“ (2001) įdėjo skuodiškis poetas ir redaktorius Justinas Kubilius (g. 1954).

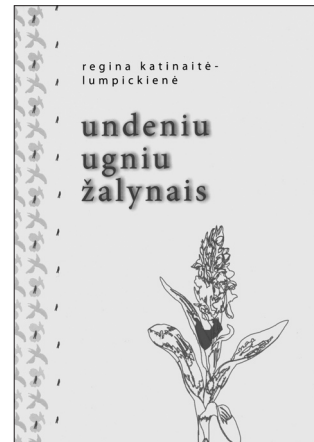
Tarmiškos kūrybos puslapių yra ir varniškės Joanos Klimašauskienės (g. 1939) trečioje eilių ir apsakymų knygoje „Mintys atskridusios paukščiais“ (2012). Joje 17 epigramų. Įsimintina surimuota populiari patarlė:

*Jūksis, kroksi ar dainiūsi,
Visims gers vistryk nabūsi.*

Pradžiuogino knygelė „Ėr išplauks žuodiu upele“ (redaktorė Sigita Dirmeikienė, 2013). Tai Kretingos Motiejaus Valančiaus bibliotėkos Tarmių metų proga surengto jaunųjų skaitytojų konkurso dalyvių penkiolikos pasakojimų rinktinė, iliustruota mokinių piešiniais. Rašinių autoriai – 8–14 metų mokiniai iš septynių rajono mokyklų. Taigi šiame krašte ugdoma žemaitiškai kalbančių tėvų pamaina. Gal iš jų išaugs ir rašytojų?

Kalbą apie žemaitiškus tekstus norėčiau baigti reikšmingais Viktorijos Daujotytės žodžiais: „Tarmė yra pirminė sąmonės kalba tam, kas ja yra kalbėjęs. Pėdsakas neišnykstantis“ ir priesaku: „Liudykime, kad mums tai buvo ir tebėra svarbu. Kad daugiau galime įgyti tik neprarasdami to, ką turime, ką paveldėjome“⁴. Tai išlikimo instinktas – įsitikinusi *namiške kalba* parašytų eiliuotų apmąstymų autorė.

Tarmiškai eiluoja ir uteniškė Regina Katinaitė-Lumpickienė (g. 1955). Eilių knygeles pradėjusi leisti 2000 m., po kelerių metų išleido ir dvi savo gimtąja aukštaičių uteniškių tarme: „Gegutes abrusėliai“ (2005) ir „Paraič nama“ (2009). Sulaukusios pasisekimo knygelės paskatino poetę jas pakartoti. Pridėjusi pluoštą naujų eilėraščių, 2013 m. ji išleido didoką

⁴Viktorija Daujotė. *Balsā ūkūs / Balsai ūkuose*. Vilnius, 2010, p. 10.

rinktinę „Undeniu, ugniu, žalynais“ su kompaktine garso plokštele. Daugelis kūrinėlių – tik po keliolika žodžių, dauguma jų ir be pavadinimų. Nuoširdžiausi kūrėjos jausmai eilėmis išlieti Aukštaitijos kalvoms, ežerams ir gimtajai tarmei. Kaip pritarimas žemaitei Viktorijai Daujotytei skamba jos raginimas tarsi išvada knygos gale (p. 140):

*neišsigink tarmes –
gesmelas sava gražiausias –
kožnas paukštis jų turi
ir išmoka sava vaikus
kaip iš tėviškes šulnia
jų gersi ir gersi
par visų umželį
sugriždamas
pasisimt
šita undenia
žemes
dungaus*

Tarmę poetė laiko tėviškės turtu (eil. „gimtoji tarme“, p. 59):

*mamute sakydava – kožnas
tėte sakydava – žėdnas
ak tas Aukštaitijas ūlyčias
su sava žodžiais žadeliais
kaip marškam dimais išaustom –
kad tik navatniau
kad tik gražiau
kad margiau –
tai šitaks mūsų tėviškių turtas
tai šitaks*

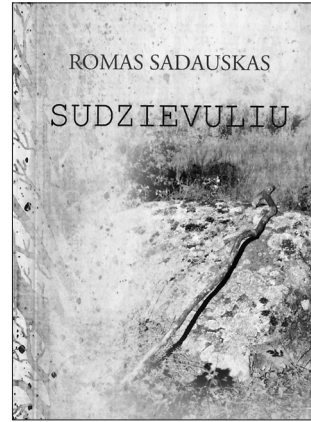
Tarsi himnas Aukštaitijos ežerams skamba poetės trieilis (p. 65):

*nežinau nieka gražesnia
až ažerus Aukštaitijos
kažnam – pa dungų inbridusį*

Pagirtina Alytaūs mokytojos Svetlanos Žadeikienės iniciatyva dzūkiškai kurti eilėraščius vaikams. Naujausia jos knygelė – „Ateik, vaikuci, in mano sodų“ (2014). Norą rašyti dzūkiškai ši perlojiškės politinės kalinės duktė apibū-

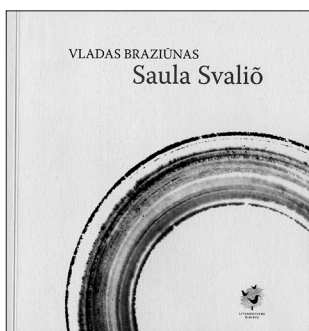
dino gražiu palyginimu: „Man dzūkų tarmė – kaip paukštuko giesmė, noriu jos grožį ir žodyną išsaugoti ateinančioms kartoms“⁵. Galima džiaugtis tokia kūrėjų nuostata, ji stiprina tarmiškos kalbos tradicijas. Taigi atrodo, kad Tarmių metai nesibaigė ir dar ilgai truks.

Tarmiškos kūrybos tradicijas puoselėja rašytojas Romas Sadauskas (g. 1938). Pernai paskutinį birželio šeštadienį pačiame jotvingių žemės viduryje Demeniškių kaimo sodyboje jau šeštą kartą surengti Tarmių ir šnektų atleidai. Įspūdingai šventei buvo išleista Sadausko poezijos knyga „Sudzievuliu“. Knygos, pavadintos trupmenų poema, autoriaus įžangos žodis baigiamas taip: „... niekas, o niekas daugiau, cik dzūkas su dzūku suscikį ir isiskirdami, tep logadniai neacisveikina: – Sudzievuliu...“ Knygos kalbos konsultantė Danutė Žilienė paaiškina, kad *trupmena* – ne matematikos terminas, šis žodis Veisiejų ir Seirijų šnekoje atitinka plačiau vakarinių dzūkų vartojamą *gurinį*, taigi *trupinį*. Tokių jausmų, nuotaikų, minčių trupmenų, išsakytų dažnai tik keliolika sodrių dzūkiškų žodžių, šioje poemoje, arba dzūkiškai tariant – poringėje, yra 216. Viena iš jų (20-oji) skirta gimtajai šnektai:

... prigimcinės šnektos
saldumas
naminis
kamino dūmas
ruginio lusto
duonumas
gegulės kukavimas
karvelėlio burkavimas
vieversuko čiranimas
baltas ažaro smėlis
amžinas
kazdžieninis
tavo
ir mano
gyvenimėlis...

⁵ Benjaminas Kondratas. *Kūrėjų pėdsakais Alytaus krašte*. Vilnius, 2013, p. 374.

Dzūkiškai kuriama ne vien grožinė literatūra, bet ir rašomi etnografijos darbai. Varėniškė pedagogė Stasė Radzevičienė yra išleidusi knygelę „Paprocų gyvasis dzūkų veseliosa“ (2007).

Žvalgydamiesi po žemaičių ir aukštaičių poezijos knygas ir knygeles, atiduokime prideramą garbę Lietuvos šiaurės lygumose, Pasvalio krašte, išaugusiam poetui, vertėjui ir eseistui Vladiui Braziūnui (g. 1952). Gimtąja tarme parašytų eilių rinktinės „Saula pri laĩdos“ (2008) „autorius profesionaliai mokytas bendrinės lietuvių kalbos“ ir ja yra parašęs keliolika knygų. Pakartotinio šios knygos leidimo (2014, dabar ji pavadinta „Saula Svaliõ“) pratarinėje autorius pasisako, kad „savo tarmę, savo tėvų, giminės ir augtinės aplinkos kalbą, girdi nuo gimimo. Pasvalyje, Dagiliškyje, Talačkoniuose. Prie Svalios ir prie Neries. Ir Vilniuje. Ir visur kur. Tarmė jam tebėra kasdienė kalba. Kadangi vaikystės vienintelė, sąmonėje jos ataidai – patys gyviausi“ (p. 5).

Neginčytinas poeto požiūris į bendrinės kalbos šaltinius: „... bendrinės kalbos gyvastis ir stiprybė eina ne iš kur nors kitur, o iš neaprepiamos mūsų tarmių įvairovės, iš tarminės liaudies kūrybos, iš tautosakos (ne tarmėmis ji, klasikinė, apskritai neegzistuoja) ir jos atspindėto baltų kosmoso“ (p. 6). Paskelbtieji Tarmių metai jau praėjo, o autorius šią knygą skiria „dar vienam tarmių šimtmečiui“. Galima tik pritarti tokiam linkėjimui.

Vlado Braziūno tarmiškų eilių knygos išlėistos Lietuvių kalbos instituto „įmanomais paskaityti rašmenimis“ su greta teikiamu vertimu į bendrinę lietuvių kalbą, „tyčia ne poetiškai, o filologiškai“. Norintiems tarmę išgirsti autorius pataria skaitant klausytis pridedamos kompaktinės plokštelės.

Gimtinėje aptariant knygą pasamprotauta, kas yra tarmė Vilniuje gyvenančiam poetui: „V. Braziūnui tarmė – tarpininkas tarp prisiminimų ir dabarties. Tai autentiškiausia jungtis, padedanti jei ne fiziškai, tai bent per kalbą sugrįžti namo“⁶. Tarmiški poeto iš palatvės krašto, iš Žiemgalos, eilėraščiai tarsi mėgina sujungti, suvienyti abi likusias gyvas baltų tautas ir kalbas (eilėraštis „nekiek ta kele“, p. 60):

⁶ Asta Skujytė. Gimtinės įamžinimo projektas, *Šiaurietiški atsivėrimai*, nr. 34, 2013, p. 60.

*lātvē ne tēp jo tol'
 gerdžes', klyk' Daugovō
 golbēla, sesēla baltoj
 palyks nevaliō
 dūr's kietā, pasāula vālio
 tava vieto ont sloņksče driežs
 loņkčēs', loņkčēs', kol' nosédrieks
 kél's on žiem's, kor žalče karālē
 nors on piets vys mēgioņs, on piets
 žiemiu žemēla žem
 lēgē gala, on gāla, po žem'*

Nelengva aprėpti tarmiškai išlėistas poezijos ir prozos knygas, dar sunkiau sugaudyti kūrinis, parašytus bendrine kalba, bet autorių paįvairintus tarmiškais intarpais ar dialogais. Tokie dialogai kaip veikėjų charakterių kūrimo priemonė pasitelkiami dzūkų Birutės Jonuškaitės apsakymų rinkiniuose „Rugių laukas“ (1996), „Žalčių tiltas“ (2002) ir Juozo Prapiesčio atsiminimų knygoje „Pasaulė prasdeda sodzun“ (1998), joniškietės rašytojos Stasės Jasiūnaitės (1912–1986) apysakose „Gyvenimo apysaka“ (1987) ir „Mano brolis Aleksas“ (1990), jau minėto žemaičio Edvardo Rudžio istorinėje apybraižoje „Nuodėmė ant laužo“ (2008) ir daugybėje kitų kūrinių. Galbūt šie Etnografinių regionų metai paskatins „Gimtosios kalbos“ skaitytojus atkreipti dėmesį į tarmiškos kalbėsenos atspindžius grožinėje literatūroje, pasidalyti rastomis ištraukomis su kitais ar jas panagrinėti.

Šią apžvalgą norėčiau baigti rašytojo žemaičio Romualdo Granausko (1939–2014) mintimis apie tautos dvasios buveinę tarmėse iš jo esė „Žodžio paglostymas“: „Sakiau ir sakysiu: kalboje gyvena tautos dvasia. Ne vienas aš sakiau, daug kas taip sakė, bet būtų užvis liūdniau, jeigu šitą ištarčiau paskutinis. Bet gal ne. Gal tikrai dar ne.“ Negalima užmiršti ir pusės amžiaus okupacijos, kai ta dvasia buvo slopinama kartu su kalba: „Kur turėjo slėptis kalbos dvasia, kai viešumoje jau niekur nebebuvo jai vietos. Ji nuėjo į tarmes, į šnektas, į patarmes, ten jai buvo saugu. Ten jai ir dabar saugiausia“⁷.

⁷ Romualdas Granauskas. *Trečias gyvenimas*. Vilnius, 2014, p. 144, 146.